

Nr. 4 - 2025

Norsk Numismatisk Tidsskrift

Erik Valkendorfs skilling med stående St. Olav på auksjon

«A Rare Survivor of Unsurpassable Beauty» Stack's Bowers sparer ikke på kruttet når de beskriver Erik Valkendorf skilling med stående St. Olav. En gjennomgang av litteratur og auksjonskataloger viser at auksjonsfirmaet har sine ord i behold. Utmyntningen i Nidaros på 1500-tallet er unik i norsk sammenheng siden den ble organisert av erkebiskopen, og ikke den regjerende monark. Så stor var avstanden til hovedstaden at myntherren kunne pryde sine mynter med slektsnavn og tittel. Det har skjedd hverken før eller siden!

Ved oppløsningen av Lars Emil Bruuns samling kan det for mange mynter anføres at det er «over hundre år siden denne mynten var på auksjon». Samlere har fått en unik mulighet til å innlemme mynter som inntil nå kun har vært å finne på offentlige museer rundt om i Norden. Dette gjelder også skillingen fra Erik Valkendorf som i katalogen etter Bruun har fått nummer 9261, og som ble solgt 30. oktober 2025 på Stack's Bowers auksjon III, lot nr. 12063 for 96.000 Euro (inkludert salær), like mye som det norske høydepunktet den dagen, den unike 3 speciedaleren 1652. Selv om det er noen feil i auksjonskatalogen angående antall som er kjent, gir den uansett en velfortjent beskrivelse som «survivor of unsurpassable beauty» Vi kan se selveste Olav den Hellige med skråstilt øks i høyre hånd, mens venstre hånd holder rikseplet. I tillegg står han på en drage med hode en face som forfatterne av Beskrivelsen 1791 vittig anfører ligner mer på en hund enn en drage! Reversen har det velkjente Valkendorfs våpen, og med primasens fulle navn og tittel i legenden. Kan det bli bedre?

Denne mynten er som type sjelden. Katalogforfattere har helt riktig anført fem forskjellige stempelpar til å prege disse myntene. Schou lister dem som skilling uten år, Schou 9-13, mens Beskrivelsen og Schive har fire varianter. Det er nok Schou 12 som har gått under radaren for de eldste beskrivelsene, siden denne kun befinner seg i Stockholm, samt mynten som Brekke solgte til UMK i 1983. En treffende beskrivelse av sistnevnte mynt må være lukefyll siden den knapt nok kan tillegges rett myntherre, og som den tidligere eier Hauberg har kvalitetsmessig vurdert til 2-3.

Uansett, det er få forunt å eie denne typen. Man kan nesten telle dem på en hånd. Generelt er Erik Valkendorfs mynter sjeldne. De tidligste beskrivelsene av disse finner man i samlingsfortegnelsen til Johannes Mule der skilling uten år og skilling 1519 er nevnt. Men for å finne skilling med stående St. Olav må vi til Museum Regium fra 1710 som har den under nr. 37: *Regis ejusdem effigies integra trabeata et coronata, cujus caput nimbo præterea circumdatum est, gerit manu dextra securim, sinistra globum, draconem humana qvasi facie et coronatum pedibus calcans.* Har man en latinordbok (les: Google Translate) får man ganske snart forståelsen for hvilken type dette dreier seg om. Dessuten er det lignende mynter under nr. 38 og 39, så disse var allerede på tidlig 1700-tall ettertraktet for museet i København!

Antall auksjonsomsetninger avslører sjeldenheten. Det er trolig ikke omsetninger av denne typen på 1600- og 1700-tallet. Våre eldste auksjonskataloger er sparsommelig med detaljer, men interessant nok er det som trolig er den eldste omsetningen av en indentifiserbar norsk mynt, nettopp et eksemplar fra Erik Valkendorf. Fra auksjonen i Hugo Lützows hus 21. oktober 1684 på det åttende brettet (*Die achte Taffel - Dänische Muntze.*) ligger objekt nr. 10: *Trundheimsche müntze von E. Bischoff Valkendorff.* Vi vet ikke eksakt hvilke mynt dette er, ei heller hvem som eventuelt kjøpte den. I tillegg til denne ble det tilbudt tre norske mynter til, men de låg på det neste brettet. I de påfølgende auksjonene på 1600- og 1700-tallet er det en god del mynt fra Valkendorf, men de som kan identifiseres er enten skilling uten år, eller skilling 1518 eller 1519. Ingen med stående St. Olav er nevnt. Foruten samlingsfortegnelsen til Hielmstjerne som ble publisert i 1786, seks år etter hans død. Under Christian II (som i de fleste auksjonskatalogene fra 1700- og 1800-tallet) Erik Valkendorfs mynter er listet finner vi nummer 23 hvis beskrivelse lyder, og for første gang på dansk for denne typen: *En Mynt. Av. Kongen med Krone paa Hovedet og derom en Glands, staaende med Öxen i höyre Haand og Rigseblet i venstre, træder en kronet Drage under Födder, Omskrift: S. OLAWS REX NORVEGIE. Rev. Et kors, paa hvis Midte ligger et Skiold, hvori de Walkendorphers Vaaben. Omskrift: ERICVS WALKENDORP AREP'N.* Som kjent ble Hielmstjernes samling overtatt av den Kongelige Samling rundt 1812. Hvilket eksemplar dette er i dag er ikke godt å si, men det er gode grunner til at dette er MK 49 avtegnet på tavle VI i Beskrivelsen, senere katalogisert som Schou 10.

Det er først ved Timms auksjon vi kan fastslå at denne typen tilbys kjøpere. I Fortegnelse over Georg Friderich Timms udmerkede Mynt- og Medaillesamling. I Deel. Som ble avholdt 18. juli 1831 i København kan man under lot nr. 373 lese: *Uden Aar. Af samme Erkebisp (Erik Walkendorph). Adv. Norges Patron, Oluf den Hellige, med Øxe og Rigsæble, træder paa en liggende kronet Drage. Rev. Walkendorphs Navn og Vaaben, som B.T.IV.No.15, men Omskriften paa Adv. NORVEGIE. Rettelsen er berettighet. Tegnerne i Beskrivelsen av 1791 har glemt V'en i NORVEGIE. Hvem som kjøpte denne mynten er ikke klarlagt, men Schou har anført på kartongen hvor hans berømmelige stanniolavtrykk er festet at eksemplaret i Oslo muligens kan være fra Timm sin auksjon.*

Så dukker Devegges eksemplar opp. Han var sammen med Schive Norges mest prominente numismatiker på 1800-tallet. Født 1772 i Christiania, men virket stort sett i København. Han var inspektør ved Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling sammen med Christian Jürgensen Thomsen fra 1832. Devegge hadde selv en svært betydelig myntsamling. Dette var før ansatte ved kabinetene ikke fikk lov å ha egne samlinger. Men Devegge sørget for at de offentlige samlinger ble øket ved hans testamentariske gave til både KMMS (eldre Danmark og Norge) samt Thorvaldens Musem (antikk). Imidlertid ble hans fødelands universitets samlinger ikke tilgodesett da han ikke hadde kontakt med sine landsmenn og liten aktelse for deres vitenskapelige bestrebelser. Uansett gjelder det lite for eksemplaret som i hans katalog fra 1851 får nummer 1164. Devegges eksemplar gikk til Boghandler Gad. Etterhvert havnet den hos Bille-Brahe, som Bruun overtok i 1922 og ble solgt som Stack's Bowers Bruun auksjon III, lot nr. 12063.

Interessant nok anfører Schive at mynten han tegnet og katalogiserer som plate XVIII nr. 6 ligger i Bille-Brahe's samling. Men det er tydelig at eksemplaret som inntil nylig lå i Bruuns samling ikke er dette eksemplaret. Schive, med øye for detaljer, har neppe tegnet feil av mottatt «Myntaftryk». Vi vet at han brukte mange år på sitt monumentale verk, og en plausibel forklaring kan være at Bille-Brahe byttet ut sitt eksemplar etter han kjøpte Devegges eksemplar, og avhendet sitt eget, muligens til en annen kjent samler. Schive selv eide aldri denne.

Det tredje eksemplaret fra det nittende århundre som dukker opp er Mann Hartvig von Essens eksemplar, fra hans auksjon i 1857: Lot nr. 1905: Erzbischof Erich Walkendorp in Drontheim. S. OLAWS REX NORVEGIE. Der Heilige auf dem Drachen stehend; mit Axt und Reichsapfel. Rv. ERICUS-WALKE-NDORP-AREP'N. Wappen mit drei Flügen auf dem durchgehenden Kreuz. Beskr. Taf. IV. No. 15. Loch. Igjen er det uklart hvor dette eksemplaret ender.

Som kjent er Bergen Museums myntsamling i hovesak basert på Schives samling som ble solgt til museet i 1849. Imidlertid fantes det ikke en stående St. Olaf i den samlingen. Det er først ved Morgenstiernes registrering i 1876 at denne finnes, og at det dermed er grunn til å tro at det er Mann Hartvig von Essens eksemplar som ligger i Bergen, og som Schou undersøkte da han var på reise til de viktigste museer for å skape grunnlag for sitt historiske verk som kom ut i 1926.

Den siste auksjonsomsetningen på 1800-tallet er Thomsens mynt fra 1876, lot nr. 11476. KMMS skal ha kjøpt denne. Dette bekreftes på Schou stanniolvtrykk der den listes som hans nr. 10. Så da melder spørsmålene seg: Hvilken mynt var utgangspunktet for Beskrivelsen nr. 49. Kan KMMS ha hatt ett eksemplar av Schou 10, men byttet det ut med et tilsynelatende bedre da Thomsens mynt dukket opp? Vi kjenner til ett eksemplar til av Schou 10: Stockholms perforerte mynt. Siden Schive har sett ett eksemplar av Schou 10 er muligens dette Thomsens mynt, som kanskje opprinnelig låg hos Bille-Brahe. Helle Horsnæs ved KMMS har vennligst

meddelt en interessant opplysning og kommer med en plausibel forklaring. MK 49 er «udlagt» som dublett av MK 51, og mest sannsynlig solgt eller byttet bort. Den kan da ha vandret til forskjellige samlinger, som Bille Brahe (hvor Schive tegnet den) og senere til Thomsen, som så ble kjøpt og gitt til KMMS (GP 612.1051), altså tilbake til start!

Vi har nå dokumentert 10 eksemplarer av Erik Valkendorfs skilling uten år, med stående St. Olav: Fire i København, to i Stockholm, to i Oslo, ett i Bergen, og ett privat, ex Bruun. Så er det muligens to til. Ett forvunnet eksemplar fra Sverige, og ett eksemplar fra metalldetektorfunn i Norge. Av en merkverdig grunn skal det vise seg at begge er Schou 13, altså stempelidentisk med Københavner eksemplaret som inntil videre har vært unik som variant.

Ved en gjennomgang av Landskapsinventeringen gjort i regi av Kungliga Myntkabinettet i Stockholm dukket det opp i bind 7 som dekket Myntfund från Härjedalen, Jämtland och Medelpad en skilling fra Erik Valkendorf. I Herjedalen, som var et norsk område landskap frem til 1645, på prestegården i Sveg ble det rundt 1945 funnet tre mynter i en åker sør for kirken. De ble levert inn (eller solgt for kr. 5) av Sten Jönsson, Ulvkalla til Jämtlands Läns Museum, og museet har dokumentert innleveringen med en frottage av hvert objekt. Altså man har benyttet en blyant på papir for å gjenskape en ujevn overflate, i dette tilfelle en mynt. Selv om avtrykket er utydelig levner beskrivelsen på funnkortet ingen tvil: 1 skilling, norsk, från ärkebiskop Erik Walkendorffs tid (1510-1522). Åtsidan med Sankt Olofs bild i helfigur. Ved sin horisontalstilte øks og liljekors på reversen er dette utvilsomt en Schou 13. Mynten befinner seg dessverre ikke lengre på Jämtlands Läns Museum, og hvor den er i dag kan ingen svare på.

Og om ikke det var nok, dukket det opp et nytt eksemplar av Schou 13 på en Facebook-side over metalldetektorfunn. I all sin prakt ble en mynt av Schou 13 presentert, både advers og revers. Mynten er lett buklet, med svakt irr ved øksen og langs randen, mens reversen er velbevart og tydelig viser liljekorset. Hvor mynten befinner seg idag er ikke kjent.

Tilbake står vi med de 10 bekreftede eksemplarene av Erik Valkendorfs skilling med portrett av stående St. Olav. Ni av dem ligger på museer. Ett er privat. Som Gunnar Thesen ofte sa da det var laber budgivning på sjeldne objekter i salen: «Alle har den?» For denne mynten er det enkelt. En har den, ingen andre.

Schou 9. Foto: Den Kgl. Mønt- og Medaljesamling, Nationalmuseet, København.

Schou 10. Foto: Kungliga Myntkabinettet, Ekonomiska museet, Stockholm.

Schou 11. Foto: Myntkabinettet, Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo.

Schou 12. Foto: Kungliga Myntkabinettet, Ekonomiska museet, Stockholm.

Schou 13. Foto: Den Kgl. Mønt- og Medaljesamling, Nationalmuseet, København.

Litteratur:

- *Numismata Danorum et Vicinarum Gentium*, Joh. Møleni Georg. F. edita a Th. Bartholino. Hafniæ. Anno MDCLXX (1670).
- *Specification paa atskillige Rareiteter. Som Tirsdagen den 21. October... sælgis udi Amptmand Ludzous Huus paa Slodspladsen...* Kiøbenhaffn 1684.
- *Museum Regium, seu Catalogus Rerum tam naturalium, quam artificialium*. Hauniæ (København). 1710.
- *Hielmstiernes Medaille- og Mynt- samt Skilderie- og Kobber-Samling*. Kiøbenhavn 1786.
- *Beskrivelse over Danske Mynter og Medailler i Den Kongelige Samling*. København 1791.
- *Fortegnelse over Georg Friderich Timms udmærkede Mynt- og Medailliesamling*. Kjøbenhavn 1831.
- *Verzeichniss der von dem Herrn Mann Hartwig, genannt V. Essen nachgelassenen großen Münzen-Sammlung* Hamburg 1857.

- *Norges Mynter i Middelalderen*, samlede og beskrevne af C. I. Schive. Christiania 1865.
- Bergen Museum: *Morgensjernes katalog over myntsamlingen 1876*. (Håndskrevet katalog).
- *Catalogue de la Collection de Monnaies de feu Christian Jürgensen Thomsen*, Seconde Partie: Les Monnaies du Moyen-Age. Tome III. Copenhagen. 1876.
- *Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448-1814 og Danske Mønter 1815-1923*. H. H. Schou. Numismatisk Forening. København 1926.
- *L. E. Bruuns Mønt- og Medaille Samling*. København 1928.
- *Fortegnelse over Museumsinspektør P. Hauberg's efterladte samling af Danske og Norske Mønter*. København 1929.
- *Myntfynd från Härjedalen, Jämtland och Medelpad*. Sveriges Mynthistoria, Landskapsinventeringen, bind 7. Kungl. myntkabinettet. Stockholm 1992.
- B. F. Brekke: *Bernhard F. Brekke's Norske Myntsamling*. Steensgaard 1996. Kopi delt av Gunnar Thesen, Oslo